

УДК 373.21«71»(73)

Наталія Мельник

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У США
В 20-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ СИСТЕМІ
ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ**

В умовах сучасних глобалізаційних процесів у світі, інтеграційних трансформацій в міжнародному освітньому просторі, в контексті тенденцій розвитку всіх освітніх ланок розвиток концептуальних засад дошкільної освіти, формування інноваційних підходів до процесів розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку, пошук альтернативних способів всебічного виховання відбувається швидкими темпами, завдяки інформатизації вітчизняного освітнього простору, відкритості соціального простору, перетворенням в економіко-політичній сфері. Завдяки цим процесам відбувається інтенсивна модернізація дошкільної сфери. Зазначимо, що колосальний вплив на розвиток вітчизняної дошкільної освіти та процесів реформування в ній мають зарубіжні педагогічні ідеї та досвід реформування. Свідченням цього є прийняття змін до закону України «Про дошкільну освіту», в який було визначено обов'язковість дошкільної освіти з п'ятирічного віку [3]. У процесах розвитку сучасного дошкілля не другорядну роль відіграє також і педагогічна спадщина видатних діячів минулого, саме врахування доробку попередників дає змогу забезпечити спрямованість освіти в русло науковості, об'єктивності, фундаменталізації й системності знань.

В рамках зазначеного на окрему увагу сучасних науковців заслуговує наукове пізнання становлення вітчизняної педагогічної думки і факторів, які вплинули на її ствердження в 20-х рр. ХХ століття. Актуальність зазначеного періоду визначається активними перетвореннями у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, появою цілої низки концепцій, які залишаються актуальними до сьогодні.

Зазначимо, що проблема формування української педагогічної думки в 20-х роках ХХ століття стала об'єктом дослідження провідних вітчизняних дослідників: А. Алексюка, А. Бондаря, І. Зюзяна, Г. Костюка, О. Савченко та ін. При цьому слід відмітити визначних зарубіжних вчених педагогів-реформаторів: Е. Кей, В. Лайя, С. Мейман, А. Біне, О. Декролі, П. Бове, Є. Клапаредо, Є. Торндайка, А. Фер'ера, Д. Адамса, Х. Рагга, оскільки педагогіка й шкільництво в Україні розвивалися не ізольовано від інших народів, а за певних міжнародних відносин і взаємовпливів, у єдності народного, національного та загальнолюдського.

Наш науковий інтерес зупинився на педагогічних концепціях американських педагогів-реформаторів, оскільки педагогічні ідеї педагогів

США були першоосновами для формування провідних ідей сучасних концепцій.

Мета статті полягає в аналізі провідних концепцій дошкільної освіти США у 20-х роках ХХ століття, які вплинули на поширення гуманістичних ідей у вітчизняній педагогіці.

Для розкриття проблематики статті постає необхідність вирішення таких завдань: виокремити провідні концепції дошкільної освіти США у 20-х роках ХХ століття, охарактеризувати ідеї провідних американських гуманістів означеного періоду, виокремити концепції, які вплинули на думку вітчизняних провідних педагогів.

Сучасні концептуальні засади організації педагогічного процесу в дошкільних закладах США беруть витoki з другої половини ХХ століття, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивне реформування дошкільної освіти та піднесення її на загальнодержавний рівень. Педагогічний аналіз сучасних американських концепцій дошкільної освіти дозволить визначити теоретичні основи організації педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах США та простежити особливості розвитку концепцій дошкільної освіти в цілому.

Особливість формування сучасних американських концепцій дошкільної освіти полягає у їх взаємозв'язку з розвитком педагогічної думки в цій галузі. Аналіз багатьох історичних джерел, праць американських науковців з історії розвитку американської дошкільної освіти доводить, що сучасні концепції дошкільної освіти тісно пов'язані з положеннями педагогічних теорій Дж. Дьюї, А. Бронсона, М. Монтессорі, Ж. Піаже, Ф. Фребеля та ін. На думку сучасного американського дослідника М. Алмі, «вивчення педагогічної спадщини минулого, концепцій навчання та виховання дітей є невід'ємною складовою як у навчанні майбутніх педагогів, у роботі вихователів-практиків, так і в роботі сучасних науковців у галузі дошкільної освіти. Вивчення особливостей концептуальних засад дошкільної освіти дозволяє формувати нові концепції з урахуванням соціально-історичних умов» [4, с. 119]. Б. Сподек наголошує на тому, що «теоретико-методичні засади дошкільної освіти у США ґрунтувалися на педагогічних ідеях педагогів минулого, тому існує чітка паралель між минулою і сучасною теорією та практикою (1973)» [9, с. 120]. Дослідниця Л. Пруїт висловлює своє сподівання на те, що роботи, присвячені вивченню формування концептуальних засад дошкільної освіти на території США, будуть цінним джерелом подальших пошуків ефективних методів навчання та виховання дітей для наступного покоління американських учених [8].

Умовно концепції дошкільної освіти США можна розділити на технократичні та ліберально-гуманістичні (див. табл. 1).

Концепції дошкільної освіти у США

Технократичні концепції дошкільної освіти США		Ліберально-гуманістичні концепції дошкільної освіти США	
Автори концепції	Назва концепції	Автори концепції	Назва концепції
1. Дж. Уотсон	Концепція взаємозв'язку між об'єктами у процесі навчання	1. Дж. Дьюї	Концепція набуття знань через безпосередній досвід
2. Е. Толман	Концепція «латентного навчання»	2. К. Райан та А. Уїнн	Концепція «виховання характеру»
3. Б. Скінер	Концепція «навчання шляхом повторення»	3. Дж. Бенкс	Концепція «полікультурної освіти»
4. Е. Торндайк	Концепція навчання «спроб і помилок»	4. В. Чіеап, І. Льофстед, Г. Вайлер	Концепція «інтегрованого розвитку компетентності особистості»
5. Г. Вайлер	Концепція «інтегрованого розвитку компетентності»	5. Б. Бло, П. Ферран, Л. Порше	Концепція «виховного середовища»
6. Дж. Брунер	Концепція «структурування навчального»	6. Ф. Майер	Концепція «глобальної освіти»
7. Р. Хатчінз, В. Харман, П. Друкер, Т. Колм	Концепція «назад до основ» – повернення до традиційного підходу в освіті	7. Дж. Чайлдс, Б. Собел, Л. Фішер, Б. Боде та ін.	Концепція «соціал-реконструктивізму»
		8. Скрівен, Г. Шейн, Д. Кауфман, Р. Амара	Концепція «освіти для виживання»
		9. К. Краус, М. Коллір, М. Кінг, Л. Деккер та ін.	Концепція «громадянської освіти»
		10. А. Маслоу, К. Роджерс	Концепції «гуманістичної освіти»; концепція самоактуалізації; концепція персогенетичного формування особистості

Джерело: систематизовано автором.

Прихильники технократичних концепцій відстоюють ідею про те, що особистість необхідно виховувати на раціональній науковій основі і, відповідно, технологізувати формування знань, навичок та вмінь. Активісти ліберально-гуманістичних концепцій переконані, що освітній процес повинен ґрунтуватися на особистісно зорієнтованому, індивідуальному та диференційованому підході до навчання та виховання дітей [2].

Вважаємо за необхідне охарактеризувати концепції, зазначені у таблиці 1.3, в контексті напрямів американської філософії освіти, оскільки це дозволить розкрити особливості формування сучасних концептуальних засад дошкільної освіти США.

Загальновідомо, що методологічною основою побудови будь-якої освіти, в тому числі й дошкільної, є провідна філософська орієнтація її організаторів. Це є особливо актуальним для американських дошкільних навчальних закладів, які дотримуються різноманітних філософських концепцій у відборі змісту дошкільної освіти і виховання дітей. Визначаючи особливості розвитку концептуальних засад дошкільної освіти США, педагоги застосовують еkleктичний підхід, що свідчить про використання засадничих основ філософських течій певного історичного періоду [6, с. 49], які вплинули на формування й розвиток теоретико-методичних засад американської дошкільної освіти.

Ґрунтовний аналіз історичних документів, педагогічної періодики, праць із філософії освіти та психологічних досліджень американських психологів, філософів, педагогів-гуманістів з питань становлення та розвитку дошкільної освіти у США дав підстави для виокремлення шести напрямів філософії, які вплинули на формування *концептуальних засад дошкільної освіти у США другої половини ХХ ст. – поч. ХХІ ст.*, а саме: а) *прагматизм* та *прогресивізм*, з яких виокремилися сучасні американські концепції *соціального реконструктивізму*, *«громадської освіти»*, *«освіти для виживання»*; б) *біхевіоризм*; в) *когнітивізм*; г) *технократичні теорії освіти*; г) *теорії гуманістичної освіти*.

Погляди прагматистів значною мірою вплинули на уявлення американців про життєве благополуччя, його залежність від освіти та особистісних якостей людини. Тому важливим аспектом формування успішної особистості людини американське суспільство вважає забезпечення хорошого старту в освіті. Не зважаючи на те, що прагматична педагогіка не зберегла свого монопольного становища в освітньому середовищі США, прагматичні ідеї все ще зберігаються актуальними у американській дошкільній освіті і продовжують «здійснювати вплив на систему освіти США та інших країн» [1, с. 23, 63].

Концептуальні засади дошкільної освіти біхевіорестичного напрямку сформувалися в американській дошкільній теорії під впливом таких відомих дослідників-психологів, як Б. Скінера (основоположник «root

learning») [11], Е. Торндайка та Дж. Уотсона (дослідження процесу навчання та взаємозв'язку між об'єктами в процесі навчання) [12, с. 105–124], Е. Толмана («latent learning» латентне навчання). Біхевіористи розглядали людину як механізм, який діє під впливом зовнішніх стимулів, а це означає, що суб'єкт навчання в освітньому процесі відіграє пасивну роль. Таким чином, мета навчання полягає у домінуючій ролі педагога в процесі навчання, він формує поведінку того, кого навчає [7].

Поряд з ідеями біхевіористів та прагматистів розвивалися педагогічні погляди прихильників *технократичних* та *когнітивних* концепцій освіти. *Технократичний підхід* в освіті, який мав велику популярність у 70-х роках ХХ століття, виявився у концепції «реіндустріалізації», прихильники якої закликали до повернення «назад до основ». Представники технократизму (П. Друкер, Т. Колм, В. Харман, Р. Хатчінз) переконані в тому, що майбутнє суспільства ґрунтується на знаннях, а освіта в цьому суспільстві має ключову роль [5, с. 10, 48, 116]. Технократисти відстоюють положення про те, що диференціація навчальних дисциплін сприятиме глибокому засвоєнню знань дітей із галузі, яку вони обрали за власним уподобанням. Напрямок когнітивного навчання, який побудований на ідеях Дж. Брунера, продовжує розвиватися і в наш час такими ученими, як Дж. Барел, К. Берейтер, П. Бернс, Дж. Брукс, А. Петерсон, С. Корвелл. Головна мета сучасних когнітивістів – навчити дітей мислити. На особливу увагу заслуговують погляди сучасного професора прикладної психології американського Інституту педагогічних досліджень К. Берейтера. На переконання науковця, когнітивне навчання повинне базуватися на основних знаннях, необхідно формувати стійкі знання, які можуть стати у нагоді в майбутньому [1, с. 71].

Яскравими представниками *гуманістичного напрямку* в освіті є А. Маслоу, К. Роджерс, які були авторами персогенетичної теорії формування особистості людини, що стала підґрунтям для нового розуміння розвитку особистості людини і дитячої психіки. Психічний розвиток – результат особистого вибору, що зроблено людиною. Сам процес розвитку носить спонтанний характер, оскільки його рушійною силою є прагнення до самоактуалізації (за А. Маслоу), або прагнення до актуалізації (за К. Роджерсом). Ці прагнення носять вроджений характер. Зміст самоактуалізації або актуалізації складається з розвитку людиною власного потенціалу, своїх здібностей, що веде до розвитку «людини, яка повноцінно функціонує». Це означає, що, на відміну від біхевіористів, гуманісти розглядають людину як самостійну, активну, відкритую до змін і самоактуалізації особистість, якій у процесі навчання відводиться провідна роль. Поведінка того, хто навчається, визначається не зовнішніми факторами, а внутрішньою мотивацією, бажанням діяти, пізнавати, приймати рішення. В цьому контексті набуває актуальності «Я-концепція»,

за К. Роджерсом [10].

1. Концепція розвитку особистості американського гуманіста Карла Роджерса заснована на протиставленні когнітивного (засвоєння знань, розвиток особистості дитини під неухильним контролем педагога) і дослідного (зорієнтованого на особистісний розвиток та емоційну сферу вихованця) типів навчання. За твердженням К. Роджерса, особистий досвід самоцінний для дитини і тому є єдиним критерієм оцінювання життєвих подій учіння, у процесі якого особистість самостійно розвивається; це приносить величезне задоволення, що вирішально впливає на формування особистості дитини [10].

Ідеї гуманістичної педагогіки знайшли своє відображення в працях провідних вчителів «тієї сучасності», а саме: в працях М. Грушевського «Про старі часи на Україні» (1907 р.) та «Історія України, приладжена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів шкіл середніх» (1921 р.); С. Русової «Дошкільне виховання», у період еміграції (1921–1940 рр.) С. Русова випустила низку підручників та посібників для студентів, які готувалися до педагогічної діяльності у дошкільних закладах і школах для українських дітей, зокрема, книжка «Теорія і практика дошкільного виховання», у Празі вийшла її «Дидактика», яка включає систему лекцій, прочитаних нею в Українському інституті ім. М. Драгоманова; основна ідея і тема, що об'єднує більшу частину досліджень С. Русової – концепція національного виховання; пізніше в роботах А. Макаренка «Педагогічна поема», в якій автор розкрив підходи до формування особистості в колективі та у процесі праці; у творах В. Сухомлинського, книга якого «Серце віддаю дітям» є посібником для формування гуманістичного світогляду майбутніх педагогів.

Комплексний підхід до аналізу засадничих положень американської дошкільної педагогіки 20-х років ХХ століття, вивчення провідних концепцій розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку в працях засновників гуманістичного підходу дає підстави сформулювати висновки про те, що незважаючи на складні соціально-економічні умови, кардинальні трансформаційні процеси в радянському суспільстві, українська педагогіка була відкритою для «педагогічного діалогу» з іншими країнами, що забезпечило подальший поступальний розвиток вітчизняної дошкільної освіти у напрямі вдосконалення способів формування підростаючої особистості.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі розглядаємо у вивченні сучасних прогресивних ідей американських та німецьких дослідників у сфері дошкільної освіти, які формують сучасні підходи до розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної парадигми освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бідюк Н. Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика : [монографія] / Наталія Михайлівна Бідюк ; за ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2009. – 542 с.
2. Мельник Н. І. Концептуальні засади дошкільної освіти у США другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. / Н. І. Мельник // *Наук. вісник Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського* : [зб. наук. пр.] / голов. ред. Богущ А. М. – Одеса, 2010. – № 5/6. – С. 27–32.
3. *Обов'язкова дошкільна освіта наближає нас до світових стандартів.* [Електронний ресурс] / Табачник Д. // *За матеріалами: Освіта.ua.* Дата публікації: 08.07.2010. – Режим доступу : <http://osvita.ua/home/news>.
4. Howes C. Teacher characteristics and effective teaching in child care: Findings from the National Child Care Staffing study / C. Howes, M. Whitebook, D. Phillips // *Creating a Qualified Preschool Teaching Workforce: [Child & Youth Care Forum]*. – 1992. – Part I. – № 21. – P. 399–414.
5. Hutchins R. M. *The Higher Learning in America* / R. M. Hutchins. – CT: Yale, New Haven, 1936. – 85 p.
6. Lombardi J. Beyond transition: Ensuring continuity in early childhood / J. Lombardi // *ERIC Digest [Online]*. – 1992. – Режим доступу: <http://www.ed.gov/databases/ERIC-Digests/ed345867.html>.
7. Maslow A. *The Comparative Approach to Social Behavior* / A. Maslow // *Social Forces*. – 1937. – Vol. 15. – P. 487–490.
8. Pruitt L. *Profiles in Childhood Education 1931–1960 by ACEI. Later Leaders Committee* / L. Pruitt. – Washington, D.C.: Association for Childhood Educational International. – ACEI Archives, University of Maryland. – 1992. – 58 p.
9. Rawson M. *The Educational Tasks and Content of the Steiner Waldorf Curriculum* / Martyn Rawson, Tobias Richter // *Steiner Schools Fellowships Publications*. – 2004. – Vol. 38. – № 1–3. – P. 48–67.
10. Rogers C. *The Man and His Ideas* / Carl Rogers // *Journal of Humanistic Psychology*. – 1995. – Vol. 35. – № 4. – P. 130–147.
11. Skinner B. F. *The Technology of Teaching* / B. F. Skinner. – Prentice Hall College: Div., 1968. – 208 p.
12. Zimmerman B. *Educational psychology: a century of contributions* / Barry J. Zimmerman, Dale H. Schunk. – Routledge. – 2003. – 490 p.